

Přístupy k vojenskodoktrinální problematice

Vojenskodoktrinální problematika má vysoce aktuální a důležitý význam pro etablování České republiky, jako plnoprávného subjektu evropské politiky, neboť patří k hlavním atributům tvořící se české demokratické státnosti. České politické vedení by ale mělo dát mezinárodnímu společenství jasně najevo, jakým způsobem hodlá zajišťovat bezpečnost státu v současných geopolitických a geostrategických podmínkách.

K samotnému pojmu „doktrína“

Zkoumání vojenskodoktrinální problematiky předpokládá z heuristického hlediska objasnit chápání a používání klíčového termínu „doktrína“.

Ze sémantické analýzy pojmu „doktrína“ vyplývá, že jde o latinský termín sloužící k označení dogmatického, jednostranného ustrnulého učení neboli o souhrn vyhraněných názorů na nějaký problém. Ovšem praktické používání termínu „doktrína“ zpochybňuje přívlastky o strnulosti a dogmatismu, neboť dnešní politické slovníky pojímají „doktrínu“ jako pojem, který je přenesen ze sféry náboženství do politiky, kde znamená jakýkoli pokus uspořádat politické cíle i praktické politické postupy v systému a učinit ho vnitřně koherentním. Zde je zřejmý rozpor, neboť „doktrína“ má tvořit symbiózu politicko-ideových a vědeckých poznatků, což není dost dobře možné.

Pro svět vědy je vždy typické pochybování, kriticismus, realismus, permanentní „kacířství“. Věda sice staví a vykládá určité soustavy pojmů, teorií, racionálních konstrukcí, ale považuje je za historicky podmíněné a navíc za otevřené soustavy. Stále je boří a přestavuje. Je jí cizí duch „neotřesitelných pravd“, jednou provždy daných principů. Myšlenkový svět vědy je relativistický - nemá absolutní hodnoty, nebere nic na věčné časy. Věda je totiž otevřenost sama, protičeč zastaralým a staromódním uzavřenostem.

Ideově-politické klima společnosti se naopak přibližuje tomu, co M. Weber považoval za specifickou roli náboženství - dát všem společenským jevům jednotný smysl i výklad a tím pro své účely ztvárnit tu empirii, která je v dané společnosti dostupná. Proti vědeckému pochybování tu stojí fideistická víze, která má být nejen silnější a hodnotnější než jakákoli empirie, ale která má vlastně praxi modifikovat a teorii determinovat.

Zásadní nesourodost uvedených postojů znamená důsledně *odlišovat „doktrínu“ od teorie*, která poskytuje nepředpojatou poznatkovou bázi a dále „doktrínu“

objasňuje, adekvátně reflektovat konkrétní politiku, která „doktrínu“ utváří, realizuje a novelizuje.

Dva základní pohledy na vojenskodoktrinální problematiku

Na vídeňských seminářích k vojenským doktrínám, konaných v rámci KBSE (r. 1990, r. 1991), se v podstatě střetly dva názorové proudy: sovětský (aplikován zeměmi bývalé Varšavské smlouvy) a západní (využíván někdy se značnými odchylkami členskými státy NATO a neutrálními zeměmi).

● **Sovětský přístup** byl terminologicky jednodušší vzhledem ke komplexnímu pojetí „vojenské doktríny“. Definoval ji jako oficiálně státem (koalicí) a jeho (jejími) ozbrojenými silami přijatý systém názorů na charakter války a způsoby jejího vedení, na přípravu země (koalice) a armády na válku. Vojenská doktrína vyjadřovala dobové vojenské myšlení, přednášené na vojenských akademiích a poskytovala základ pro válečné plány.

Takto pojímaná vojenská doktrína měla řešit přípravu země i ozbrojených sil na válku jednak z politických, ekonomických, sociálních a psychických hledisek (tzv. sociálně-politické aspekty), jednak z hledisek geostrategických, organizace, výzbroje, dislokace, principu použití ozbrojených sil a operační přípravy válčičtějších pro jejich zasazení (tzv. vojensko-technické aspekty).

Vypracováním vojenské doktríny se zabývala „vojenská strategie“^{1/}, která byla v bývalém SSSR chápána jako umění a věda (obdobně jako na Západě).

● **Západní přístup** byl terminologicky bohatší. Mezi hlavní termíny (při určité aproximaci různých národních hledisek) patřily:

- a) „státní politika“ (National Policy), která vytyčuje „cíle státní politiky“ (National Objectives) v rozhodujících oblastech života země a určuje všeobecné směry činností a zásadní postupy k jejich splnění; pro jednotlivé oblasti světa stanovuje „regionální cíle“ (Regional Objectives);
- b) „státní strategie“ (National Strategy) jako umění a věda, jež vypracovává metody využívání politických, ekonomických, duchovních a vojenských zdrojů země při zabezpečování cílů státní politiky za všech okolností, v míru i za války; z hlediska používaných prostředků se v rámci státní strategie rozlišuje politická, ekonomická, vědeckotechnická, vojenská apod.; státní strategie určuje vhodné proporce mezi svými jednotlivými součástmi a stanovuje jejich místo a úlohu při plnění státních cílů;
- c) „státně bezpečnostní politika“ (National Security Policy), která je součástí státní politiky; vytyčuje „státně bezpečnostní cíle“ (National Security Objectives), které jsou zaměřeny na obranu národních zájmů před vnější a vnitřní hrozbou a určuje základní linii pro využívání bezpečnostních složek a ozbrojených sil při realizaci těchto cílů;

- d) „vojenská strategie“ (Military Strategy), která je součástí státní strategie; jedná se o umění a vědu o vývoji a používání vojenského potenciálu země při zabezpečování státních bezpečnostních cílů v míru i za války;
- e) „vojenskopolitická koncepce“^{2/} (Military Strategic Concept) představuje souhrn názorů na strukturu a využití vojenského potenciálu vypracovaných vojenskou strategií (jako uměním a vědou) pro dané období;
- f) „strategicko-operační princip“^{3/} představující jeden ze základních požadavků týkajících se použití a někdy i výstavby ozbrojených sil; jejich souhrn v podstatě charakterizuje příslušnou vojenskostrategickou koncepci.

Z uvedeného je zřejmé, že *termín „vojenská doktrína“ není v západním pojetí přesněji vymezen* (pokud se nevztahuje k bývalé sovětské vojenské vědě). Používán a definován je však termín **„doktrína“ (Doctrine), který představuje základní zásady (principy, teze, linie) pro ozbrojené síly nebo jejich jednotlivé složky** (někdy i pro státní bezpečnostní politiku) při plnění státní bezpečnostních cílů. Základní zásady jsou autoritativní, ale vyžaduje se jejich pružná korektura při aplikaci (např. doktrína pozemního vojska, Nixonova doktrína apod.).

Zpravidla každý stát má „svou vojenskou doktrínu“, avšak rozptýlenou pod jinými termíny. Obdobné je to s oficiálními dokumenty, charakterizujícími vojenskou doktrínu v plném rozsahu. Za nejkomplexnější lze považovat tzv. **Bílé knihy**, které však vydávají jen některé státy, a to ještě velice neperiodicky. Většinou je nutné obsah vojenské doktríny vystopovat v řadě dokumentů: především v ústavě, zákonech o národní obraně a ozbrojených silách, výročních zprávách ministrů obrany, přednášených v parlamentech při schvalování rozpočtů, a ve vojenských řádech a předpisech.

Vídeňské semináře k vojenským doktrínám byly prvním pokusem o ucelené charakterizování vojenských doktrín jednotlivých států v rámci KBSE. Vystoupení náčelníků štábů byla však v důsledku terminologických rozdílů, ale i časového omezení pojata odlišně. Přesto se v některých oblastech překrývala, neboť téměř v každém vystoupení byla charakterizována bezpečnostní politika a její cíle (tj. část sociálně-politických aspektů) a hlavní rysy vojensko-strategické koncepce (vojenskotechnických aspektů). Dále z vídeňských seminářů vyplynulo, že vojenské doktríny prezentovaných států jsou zpravidla dvojího druhu: deklarované a akční. **Akční se nezveřejňují, ale jsou rozhodující pro tvorbu plánů a válečných operací, výstavbu a strategické rozvinutí ozbrojených sil. Deklarované jsou většinou oficiálním způsobem zveřejněny a jejich transparentnost je důležitým předpokladem pro další rozšiřování důvěry ve vojenské oblasti mezi státy.**

Celoevropské požadavky na vojenskodoktrinální problematiku

Vojenskodoktrinální problematika po zániku bipolárního chápání a uspořádaného světa doznala řady změn, které jsou patrné z nově přijatých (v našem případě připravovaných) dokumentů. Přesto můžeme zatím hovořit o jakési „pojmové krizi“ ve vojenskodoktrinálním myšlení, neboť řada pojmů, které reflektují

valy skutečnosti studené války, jsou dále aplikovány na dnešní hekticky se proměňující vojensko-politické reality. Vojenskodoktrinální myšlení projevuje mnohem větší setrvačnost vzhledem k průběhu vojensko-politických změn ve světě. Nové skutečnosti jsou do vojenskodoktrinálního myšlení zpravidla transformovány přes názorovou strukturu, formovanou dlouhými léty existence bipolárního světa.

Z hlediska současných celoevropských integračních trendů by měla vojenskodoktrinální problematika brát v úvahu následující skutečnosti:

- a) postupně překonávat různorodost pojetí základních vojenskodoktrinálních pojmů, což je zatím příčinou různých informačních šumů, které mohou přerůst v nedorozumění a potenciální možnost vzniku nedůvěry mezi evropskými státy v bezpečnostní oblasti^{4/};
- b) přehodnotit dosavadní introvertní charakter vojenskodoktrinální problematiky, neboť do budoucna je zřejmé, že bez vzájemných konzultací, zejména se sousedními státy, bude téměř nemožné vypracovat takovou doktrínu, se kterou by byl spokojen tvůrce a jež by byla zároveň akceptována ostatními evropskými státy;
- c) priority doktríny by měly sledovat neutralizaci války a co nejvíce přispívat ke stabilitě a bezpečnosti jak daného státu, tak i příslušného evropského regionu;
- d) doktríny evropských států by měly mít jednoznačně obranný charakter a v maximální možné míře zohledňovat společné celoevropské bezpečnostní zájmy, čímž by měla být eliminována současná tendence směřující k renacionalizaci bezpečnostních politik jednotlivých evropských států.

Vojenskodoktrinální problematika v podmínkách ČR

Bezpečnostní zájmy jsou v zahraničněpolitických prioritách každého státu na nejpřednějších místech. V době radikálních změn na mezinárodní a vnitropolitické scéně však četnost a naléhavost otázek, týkajících se bezpečnostních zájmů, mimořádně vzrůstá. Dojde-li navíc ke konstituování nového samostatného státního subjektu, je nezbytné dřívější postuláty změněnou optikou znovu pečlivě posoudit a ze zorných úhlů, odpovídajících vzniklým podmínkám a nové situaci, přehodnotit.

Vojenskodoktrinální myšlení by mělo respektovat především proměny mocenských vztahů, v nichž Česká republika zajišťuje svoji bezpečnost. Jedná se zejména o tyto změny:

● moc - dříve pod raketojaderným deštníkem dvou supervelmocí a dnes v prostředí vojenské nadvlády USA - se mění v souvislosti s poklesem významu vojenské síly; narůstá hodnota nevojenských zdrojů moci, zvláště pak vědění „soft power“ - tzv. měkké moci a s ní spojené schopnosti rozvoje ekonomiky; to však neznamená, že by vojenská síla přestala být důležitým zdrojem a nástrojem moci na sklonku 20. století;

● nebezpečí hrozící období studenovélečnické bipolarity zmizela, avšak byla nahrazena bezpečnostními riziky, což je potřebné reálně zhodnocovat a rigorózně analyzovat ve vojenskodoktrinním myšlení a důsledně se rozejít s naivními představami harmonického evropského prostředí po skončení studené války; to mimo jiné pro české vojenskodoktrinní myšlení znamená „nově“ vymezit obsah bezpečnosti, vnější bezpečnosti, vojensky relevantních ohrožení a vypracovat typologii ohrožení a rizik pro ČR;

● nebývalý nárůst významu nadnárodních institucí, které se snaží pro sebe i pro jednotlivé státy definovat normy mezinárodního chování a pakliže dojde k jejich narušení, přicházejí na řadu multilaterální sankce (včetně vojenského zásahu); to však neznamená, že by právní či morální normy nahradily vojenskou a ekonomickou sílu, neboť právo a morálka se prosadí tam, kde jsou jejich přívrženci silnější než odpůrci (viz. Perský záliv).

ČR a Severoatlantická aliance

Předpokladem zapojení ČR do evropských integračních uskupení je dosažení nezbytné míry sdílení společných hodnot: demokracie, lidských práv, právního řádu a tržního hospodářství. Rovněž i české vojenskodoktrinní myšlení by mělo výrazněji akceptovat tyto evropské společné hodnoty, neboť podstatnou zásadou činnosti NATO je respektování vztahu politiky, ekonomiky a vojenství v pluralitním demokratickém právním státě. Což znamená, že *případný vstup naší armády do NATO je determinován politickým a ekonomickým klimatem České republiky*. Vojenskodoktrinní myšlení by mělo v nadcházejícím období v podmínkách ČR zohledňovat celý souhrn politických, ekonomických a vojenských předpokladů našeho postupného začleňování do evropských integračních uskupení (včetně obranných). Ve vztahu k NATO to znamená usilovat se o splnění řady požadavků.

■ V politické oblasti se jedná o:

- pluralitní demokratické státní zřízení;
- právní charakter státu, respektování lidských práv a občanských svobod;
- odmítnutí agrese jako prostředku řešení mezinárodních sporů, jednoznačně deklarované ve státní obranné doktríně;
- mírový kooperační charakter a stabilita vnějších vztahů, zejména se sousedními státy;
- aktivní zapojení se do procesu tvorby evropského bezpečnostního systému a dalších integračních procesů v Evropě (ES, ZEU, KBSE);
- vnitropolitická stabilita státu;
- schopnost akceptovat určitá omezení „státní suverenity“ ve prospěch koalice;
- legislativní rámec obrany státu a občanská kontrola armády, civilní řízení resortu obrany.

■ V ekonomické oblasti jde o:

- uplatňování tržních metod v řízení hospodářství;

- efektivní konkurence, schopná průmyslová výroba, založena na moderních technologiích, výkonnosti a úspornosti, rozvíjení a uplatňování vědy;
- otevřenost kapitálovým vstupům;
- racionální systém vlastnictví ekonomických subjektů (účelný podíl státního a soukromého sektoru, včetně obranného průmyslu);
- ekonomická stabilita s optimálním rozsahem státních zásahů do ekonomiky;
- omezení surovinové závislosti na jediném dodavateli;
- respektování ekologických požadavků na výrobu, úsporné hospodaření s energií a surovinami;
- ekonomická připravenost obrany státu, včetně vytvoření materiálových rezerv a komplexní zabezpečení armády;
- ekonomický podíl na nákladech obrany koalice.

Co znamená kompatibilita armády

Nyní přejdeme k vojenským požadavkům, resp. ke kompatibilitě armády vůči vojenské struktuře NATO. Za závaznou normu je v NATO považována strategická a operační doktrína, v naší terminologii **strategické a operační zásady použití armády při obraně vlastního teritoria i při operacích v rámci nadnárodního uskupení**. Za klíčový předpoklad kompatibility v této oblasti je považováno *používání jednotného jazyka a zejména terminologie*. V taktické rovině a při běžném výcviku vojsk se unifikace v podstatě neuplatňuje a respektují se národní zvláštnosti, kromě informačního rozhraní ve vertikální i horizontální součinnosti, topografického popisu území, systému varování a vytváření vícenárodních útvarů. Hlavními atributy v této oblasti jsou:

- zřetelně formulované postavení, úloha a způsob použití armády v obranné doktríně státu;
- uplatnění požadavku obranné dostatečnosti a vyloučení použití armády k agresi;
- koncepčnost výstavby armády, řízení a kontrola výstavby armády pomocí dynamické soustavy cílů;
- určení optimálních úkolů jednotlivých součástí armády (strategické a operační směrnice a plány);
- efektivní přípravy a provedení mobilizačních opatření;
- schopnost včasné prognózy a indikace rizik a ohrožení (krizový management);
- efektivní využívání vojenské vědy.

V oblasti výstavby a řízení armády má prvořadý význam **vyzbrojení**. Nejdůležitějšími požadavky, kladenými na vyzbrojení, jsou:

- vysoká kvalita (tj. bojové možnosti, spolehlivost, životnost, odolnost) techniky, zbraní a zbraňových systémů;
- kompatibilita zbraňových systémů, zejména systémů PVO a průzkumných systémů;
- vybavení systémů řízení výkonnou informační technikou a technologiemi, se zajištěním interoperability^{5/};

- vybavení armády technikou k ochraně objektů a obyvatelstva ve válce i v míru při mimořádných událostech (živelných katastrofách a průmyslových haváriích).

Je zřejmé, že NATO nepřipustí rozšíření své struktury o stát, který by neměl ujasněnou a zřetelně formulovanou vlastní politickou, ekonomickou a vojenskou identitu a vztah ke krizím, který by neměl vlastními prostředky zajištěnou svoji obranu a armádu na úrovni, představující dostatečné věrohodné odstranění agrese a zabránění její eskalace. NATO rovněž nebude asi akceptovat stát, který představuje reálný nebo potenciální zdroj nestability a rizika. V tomto smyslu není možné se plně spoléhat na zdvořilá pozitivní hodnocení při oficiálních kontaktech na nejvyšší úrovni. Podstatnější pro naše vojensko-doktrinální myšlení budou kritické názory odborných, politických a vojenských orgánů NATO.

V neposlední řadě podmínky a předpoklady vstupu ČR do NATO a začlenění její armády do vojenské struktury aliance, které jsou výše uvedeny, umožní přinejmenším posoudit současný stav, cíle a požadavky transformačního procesu AČR.

Poznámky:

- 1/ Dosud celosvětově dochází velmi často k záměně obou termínů.
- 2/ Jako každé umění a věda se tedy nedá jednorázovým rozhodnutím zrušit ani vojenská strategie, ale pouze její produkt - vojenskostrategická koncepce (porovnej: malířství a obraz). Přesto se oba termíny celosvětově zaměňují.
- 3/ Často je ve stejném smyslu používán termín „koncepce“, někdy doktrína či pouze „princip“, ale i jinak.
- 4/ Podrobněji o tom pojednává článek Ing. Jaroslava Němce: Bezpečnostní politika České republiky, Vojenské rozhledy č. 3/93, s. 12.
- 5/ V poslední době získává mezi předpoklady začlenění armády do vojenské struktury NATO značný význam „interoperabilita“, tj. aplikační a fyzická propojitelnost umožňující spolupráci mezi počítačovými, přenosnými a informačními systémy různých tříd a typů. Tato skutečnost je vyvolána nezastupitelným postavením automatizovaných informačních technologií v informačních procesech a nezbytností součinnosti mezi informačními systémy a automatizovanými systémy velení a řízení v různých druzích vojsk jednotlivých národních armád.

Literatura:

- Materiály ze semináře k vojenským doktrínám, 16.1. - 5.2. 1990, Vídeň.
- Materiály ze semináře k vojenským doktrínám, 8. - 18. 10. 1991, Vídeň.
- Scruton, R.: Slovník politického myšlení. Atlantis, Brno 1990.
- Weber, M.: Politika ako povolanie. Spektrum, Bratislava 1990.